

• Ta arnitika tis siopis •

De dichter Ritsos, deel 2

Eerst een stukje apparaat

Mijn vorige bijdrage over Ritsos werd niet alleen vervolgd (lees hieronder verder), maar ook achtervolgd, en wel door tikfouten. Kennelijk is de conversie van het door mij geleverde schijfje misgelopen, zodat de hele tekst opnieuw moest worden overgetypt. Daarbij heeft de redactie enkele spelfouten van mijn hand verbeterd: dank! Jammer dat er nog minstens één fout is blijven zitten, om mijn domheid uit te dragen. Spijtig is de introductie van een reeks nieuwe fouten (ik tel er een stuk of tien). De meeste van deze fouten zijn door de oplettende lezertjes wel zelf te herstellen, en over een enkel verkeerd accentje in het Grieks vallen we niet. De volgende fout is iets gewichtiger: in het fragment uit *Tò νοήμα τῆς ἀπλοτητας*, p. 33, moet in de derde regel voor ἀγγίξε ἀγγίσετε gelezen worden. Vervolgens zijn er de zogenaamde 'Verschlimmbesserungen', een vervelende categorie: zo is een enkel wat verrassend woord met grote gestrengheid verwijderd, maar vooruit. Meer ingrijpend is het volgende: *Ta arnitika tis siopis* is tot de titel van de hele serie geworden, en het vorige stukje heet enkel *De dichter Ritsos, deel 1*. Dat is niet juist: de *Arnitika* horen bij Ritsos, en bij hem alleen. Op p. 34 staat verder te lezen, dat Günter Grass in zijn oeuvre probeert 'de hele geschiedenis en cultuur' vast te leggen. Maar ik schreef: 'een hele geschiedenis en cultuur', namelijk die van Duitsland in het algemeen en van Danzig en omgeving in het bijzonder. Ik ben bang dat mijn bewondering voor Grass een stuk minder groot zou zijn indien hij streefde naar het vastleggen van de hele geschiedenis en cultuur! Wat hij nu doet, is al een zeer veel omvattend project, waar menig ander (en soms misschien Grass zelf) zich aan zou vertillen. Zoals ook Ritsos zich veel op de hals heeft gehaald. Dat is echter

weer een heel ander artikel, zoals ik al zei. Aangezien ik Ritsos vergeleek met Grass, is het voorgaande punt van net iets meer dan ondergeschikt belang. Maar genoeg geklaagd.

Reactie:

Onze excuses voor de toegevoegde fouten. Wat de kop Ta amitika tis siopis betreft, dit is een zogenaamde ad hoc-kop. Uit het artikel bleek immers dat het alleen op Ritsos sloeg. De redactie achtte het niet haar taak een titel voor de hele reeks te verzinnen. We hopen dat dit soort communicatiestoornissen in het vervolg voorkomen kunnen worden.

En dan nu weer Ritsos

Zoals de vorige maal aangekondigd, moet de interpretatie van Ritsos' oeuvre hier wijken voor dat oeuvre zelf: minder commentaar, meer citaat. Maar waar te beginnen? Ik grijp toch weer even terug op mijn eerste stukje met de kenschets van het werk Ritsos als een soort van documentatiearbeid: Griekenland en Griekendom, in heden en verleden, vangen in een stroom van beelden. In verschillende gedichten van Ritsos is dat heel evident het geval: het presenteren van een Griekse 'kaleidoskoop' is daar zeer expliciet. Ik begin met een langer gedicht, geschreven in 1945-1947, gepubliceerd in 1954. De titel, *Romiosini*, zegt al veel: 'Griekendom'. Voor een beter begrip is het nodig de ontstaansperiode in het achterhoofd te houden. Ik citeer vier brokken uit de delen 1 en 3:

ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ

Αὐτὰ τὰ δέντρα δὲ βολεύονται μὲ λιγότερο οὐρανό,
αὐτὲς οἱ πέτρες δὲ βολεύονται κάτω ἀπ' τὰ ξένα βήματα,
αὐτὰ τὰ πρόσωπα δὲ βολεύονται παρὰ μόνο στὸν ἥλιο,
αὐτὲς οἱ καρδιὲς δὲ βολεύονται παρὰ μόνο στὸ δίκιο.

Έτοῦτο τὸ τοπίο εἶναι σκληρὸ σὰν τὴ σιωπὴ,
σφίγγει στὸν κόρφο του τὰ πυρωμένα του λιθάρια,
σφίγγει στὸ φῶς τὶς ὄρφανές ἐλιές του καὶ τ' ἀμπέλια του,
σφίγγει τὰ δόντια. Δὲν ὑπάρχει νερό. Μονάχα φῶς.
'Ο δρόμος χάνεται στὸ φῶς κι ὁ ἴσκιος τῆς μάντρας εἶναι σίδηρο.
(...)

Τόσα χρόνια πολιορκημένοι ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα,
ὄλοι κεινᾶνα, ὄλοι σκοτώνονται καὶ κανένας δὲν πέθανε --
πάνου στὰ καραούλια λάμπουνε τὰ μάτια τους,
μιὰ μεγάλη σημαία, μιὰ μεγάλη φωτιὰ κατακόκκινη
καὶ κάθε ἀγὴ χιλιάδες περιστέρια φεύγουν ἀπ' τὰ χέρια τους
γιὰ τὶς τέσσερις κόντες τοῦ ὀρίζοντα.
(...)

Δὲ χρειάζεται νὰ θυμηθεῖς. Τὸ ξέρουμε.
"Ὅλα τὰ μονοπάτια βγάζουνε στὰ Ψηλαλώνια. 'Ο ἀγέπας εἶναι ἀφὺς κεῖ
πάνου.

"Ὅταν ξεφτάει ἀκόμακρα ἡ μινωϊκὴ τοιχογραφία τῆς δύσης
καὶ σβῆνει ἡ πυρκαϊὰ στὸν ἀχερώνα τῆς ἀκρογιαλιᾶς,
ἀνηφορίζουν ὡς ἐδῶ οἱ γριές ἀπ' τὰ σκαμμένα στὸ βράχο σκαλοπάτια
κάθονται στὴ Μεγάλῃ Πέτρα γνέθοντας μὲ τὰ μάτια τὴ θάλασσα,
κάθονται καὶ μετρᾶν τ' ἀστέρια ὡς νὰ μετρᾶνε τὰ προγονικὰ ἀσημένια τους
κουταλοκίρουνα
κι ἀγρὰ κατηφορᾶνε νὰ ταγίσουνε τὰ ἐγγόνια τους μὲ τὸ μεσολογιτικὸ
μπαρούτι.
(...)

"Ένας μαντατοφόρος γτάνει ἀπ' τὴ Μεγάλῃ Λαγκαδιὰ κάθε πρωινὸ,
στὸ πρόσωπό του λάμπει ὁ ἰδρωμένος ἥλιος,
κάτου ἀπὸ τὴ μασκάλη του κραταεῖ σφιχτὰ τὴ ρωμισούνη
ὄπως κραταεῖ ὁ ἐργάτης τὴν τραγιάσκα του μέσα στὴν ἐκκλησία.
"Ἦρθε ἡ ὥρα", λέει. "Νᾶσαστε ἔτοιμοι.
Κάθε ὥρα εἶναι ἡ δικιά μας ὥρα".

Griekendom

Deze bomen schikt geen beperkter uitspannel,
Deze stenen schikt geen tred van vreemdelingen,
Deze gezichten schikt alleen een plaats in de zon,
Deze harten schikt alleen gerechtigheid.

Dit landschap is hard als het stilzwijgen,
Het klemt zijn gloeiende stenen aan zijn borst,
Het omklemt in het licht zijn verweerde olijfbomen en zijn wijnstokken,
Het klemt de tanden open. Er is geen water. Alleen licht.
De weg verliest zich in het licht en de schaduw van de schaapskooi is van ijzer.
(...)

Zoveel jaren belegerd te land en ter zee
Allen lijden honger, allen zijn vermoord, niemand is gestorven.
Op hun post gloeien hun ogen,
Een grote vlag, een groot scharlaken vuur
En iedere morgen vlieden duizend duiven uit hun handen
Naar de vier poorten van de horizon.
(...)

Je hoeft het je niet te herinneren. Wij weten het.
Alle voetpaden leiden naar de Hoge Dorsvloeren. De wind is snijdend daar boven.

Wanneer het minoïsch fresco van het westen uitrafelt in de verte,
en de brand uitwoedt in de stro-mijt aan de kust,
klimmen hier de oude vrouwen omhoog langs in de rots gehouwen treden,
ze zitten op de Grote Steen, en spinnen met hun ogen de zee,
ze zitten en tellen de sterren als telden zij hun voorvaderlijk zilveren bestek
en langzaam dalen ze af om hun kleinzonen te voeden met het kruit van Mesolongi.
(...)

Een boodschapper arriveert uit het Grote Ravijn, elke morgen,
Op zijn gezicht glanst de zweet-drijvende zon,
Onder zijn oksel klemt hij het Griekendom stevig vast,
Zoals de arbeider zijn pet vastklemt in de kerk.
'Het uur is daar', zegt hij. 'Wees gereed.
Elk uur is een uur dat aan ons toebehoort'.

Het Griekse landschap, de Griekse geschiedenis, het 'Grieks zijn': alles vloeit ineen, in de vrijheidsstrijd tegen 'de vijand' staan mens en landschap zij aan zij. Veel verwijzingen naar de historie blijven impliciet, soms is de dichter directer. Zo verwijst Mesolóngi naar de onafhankelijkheidsoorlog tegen de Turken, toen de plaats van die naam driemaal belegerd werd, verdedigd door helden als Mavrokordato en Botsaris. In 1826 besloten de belegerden tot de *Exodos*, maar door verraad eindigde deze in eerste instantie geslaagde uitbraak alsnog in een bloedbad, waaraan slechts 1800 van de 9000 voortvluchtigen wisten te ontkomen. Een dergelijk feit behoort tot de collectieve herinnering, tot de gedeelde kennis die de Griekse identiteit helpt vormen. In *Romiosini* vinden we verder Odysseus, de held Digenís uit het Byzantijnse epos *Digenís Akritas*, en zo meer. Nog kwistiger is Ritsos met dergelijke verwijzingen in een gedicht ontstaan in dezelfde periode als *Romiosini*: *I kira ton ampelion*. In het fragment dat ik onder citeer vinden we bijvoorbeeld de naam van Makrijánnis, een andere befaamde generaal én memoires-schrijver uit de strijd tegen de Turken. Maar we vinden ook Alexander de Grote, generaal Kolokotrónis, Achilles' schild, een personificatie van Mesolóngi, Digenís, Christus Pantokrator en allerlei andere verwijzingen naar oorlogen, orthodoxe religie, literatuur, volkslied enzovoort. *I kira* heeft eenzelfde thematiek als *Romiosini*, ook hier het lijden in de oorlog als uitgangspunt voor een lofzang op 'het eeuwig Griekse'. Indien het de lezer allemaal iets te nationalistisch in de oren klinkt, dan kan ik niet anders doen dan (ik geef toe, het lijkt een zwaktebod) te wijzen op enerzijds de achtergrond waartegen deze gedichten zijn ontstaan, anderzijds op de inbedding van deze gedichten in het gehele oeuvre van Ritsos, dat in zijn grote humaniteit toch zeker geen plaats heeft voor een bot nationalisme. Het kan verkeren! Momenteel roepen woorden over de 'Griekse ziel' en zo meer vervelende associaties wakker: we denken al gauw aan de kwestie Macedonië, aan de hele Balkan met al zijn ellende. Maar in de tweede helft van de jaren zestig, toen delen van *Romiosini* door Theodorakis op muziek gezet waren, werd Ritsos als strijdlid gezongen door links, in Griekenland en daarbuiten. 'La jeunesse qui se battait alors dans les rues a particulière-

ment aimé ce cycle de chansons merveilleusement composées. Elle y a tout de suite reconnu sa propre voix; en chantant Grécité, elle exprimait son opposition aux forces obscures qui regagnait à grands pas le terrain¹. In die sfeer is Ritsos' poëzie toch beter thuis dan bij de retoriek van de populistische Griekse kranten met hun aantijgingen tegen 'de Republiek van Skopje' en tegen de Albaanse vluchtelingen. Maar zelfs indien dit pleidooi niet overtuigt: het blijft prachtige poëzie. Lees (uit de twee laatste delen, 23 en 24):

Η ΚΥΡΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ

Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν, μυρίζει ακόμα ἡ ἀμασκάλη σου καμένο πεύκο καὶ
θυμάρι.

Μὲς στὸ σεντούκι τὸ χαρτί τοῦ Μακρυγιάννη τρίζει σὰν τὴν πεταλούδα στὸ
κουκούλι

κι ἀκούμε πέρα ἀπὸ τὸν κάμπο σὰ χελιδονοτιτίβισμα
τὸ στρίμωγμα τῶν σταφυλιῶν ποὺ κουτουλιοῦνται μὲς στ' ἀγιάζι
κι ἀκούμε κάτου στὸ γιאלὸ ν' ἀνηφορίζει ὁ ἀχινιὸς στὸ γόνατο τῆς ἀνοιξῆς.

Ἀκόμα ἡ στράτα σκοτεινὴ. Κράτα, Κυρά, τὴ σάθα ἀκόμη ξεκλειδώνοντας
τὶς νύχτες μας.

Θύμιαζε μὲ μπαρούτι τὰ κονίσματα. Δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ ὥρα.

Γύρω ἀπ' τὰ δέντρα κουλουριάζεται ἡ σιωπὴ σὰ ναρκωμένο φίδι.
Τύλιχ' το τ' ἄσπρο σκίτι μας τρεῖς γύρους σκάγγο μὲ κερὶ ἀλειμμένο τῆς εἰρήνης
ν' ἀκούσουμε τὴ βοὴ τῆς περασμένης τρικυμίας τραγουδισμένη ἀπ' τὰ
κοχύλια τῆς ταξέρας

ν' ἀκούσουμε τ' ἀδράχτι τῆς γιαγιᾶς νὰ βουίζει σὰ χρυσόμυγα στὸ φωτισμένο
τζάμι

κ' ἔτσι ξεσφίγγοντας τὰ δάχτυλα νὰ σὲ χαϊδέσουμε στὸ στόμα τῆς φλογέρας.

¹ Chrysa Papandréou, Yannis Ritsos, Parijs 1968. *Parijs 1968!*

Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν πού ἡ κάπνα τῆς φωτιᾶς σου ἄχνισε τὰ γαλάζια μάτια καί
τὰ μαῦρα φρύδια

τί σιγανὸ τὸ βῆμα σου κάτω ἀπ' τὰ κυκαρίσσια
τί σιγανὴ μιλιὰ τῆς δόξας στὰ τετράγωνα τῆς πυρκαϊᾶς
νὰ λέει μὲ πόσο "γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριᾶς" βύζαξες τὰ ὄρφανά σου
νὰ λέει μὲ πόσον αἶμα πότισες τὰ φυλλοκάρδια τοῦ ἀμπελιοῦ νὰ δώσει τὸ
βαθὺ κρασί τοῦ δισκοπότηρου.

(...)

Τώρα ἡ αὐγὴ κ' ἡ νύχτα σμίγουν ὅπως δένονται τὰ δέκα δάχτυλα γύρω στὸ
γόνα τῆς γαλήνης

καὶ μόνη ἐσύ, Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν, μέσα στὸ χάραμα,
νὰ σκίζει ὁ μέγας ἴσκιος σου τὸν κάμπο σὰν καράβι,
καὶ πάνου ἀπὸ τὰ λιόδεντρα τὰ δυὸ σου χέρια ἀσάλευτα δεμένα
σάμπως ἓνα ἄγιο περιστέρι πού κρατᾶει στὸ ράμφος του
μὲ δέσμη φῶς ἰσοζυγιάζοντας τὴ ζυγαριὰ τοῦ κόσμου.

De Jonkvrouw van de Wingerden

Jonkvrouw van de Wingerden, nog geurt Uw oksel naar verbrande spar en thijm.
In de kleerkist knispert het papier van Makryjánnis als de vlinder in zijn cocon
en van ver van het veld horen we als zwaluwgeitjlp
de drang der duiven die kopstoten in de ochtendrijp
en ergens op het strand horen we de zeeëgel op schoot kruipen bij de lente.

Nog is duister de straat. Houd, Jonkvrouw, nog Uw sabel bij de hand als U ons de
nachten ontsluit.

Bewierook de ikonen met kruit. Nog is het uur niet gekomen.

Om de bomen kronkelt zich de stilte als een verdoofde slang.
Omwind ons witte huis driedraads dik in strengen gedrenkt in vredeswas
laat ons 't geloei horen van de voorbije storm gezongen in de schelpen op de plank
laat ons grootmoeders spoel horen brommen als meikevers tegen het verlichte raam
ontspan onze vingers om zo U te strelen op het mondstuk van de fluit.

Jonkvrouw van de Wingerden, de rook die opstijgt van de brand heeft Uw blauwe ogen
en Uw zwarte wenkbrauwen geblakerd

hoe stil Uw tred onder de cypressen

hoe stil de lofprijzing in de gebrandschatte woonblokken

die zegt met hoeveel 'melk van heldhaftig bevochten vrijheid' Gij Uw wezen hebt
gezoogd

met hoeveel bloed Gij het merg van de wijnstok hebt gedrenkt om de gloedvolle wijn in
de miskelk te kunnen geven

(...)

Dag en nacht vloeien ineen zoals de tien vingers zich verstrengelen om de schoot der stilte
en daar zijt Gij, Jonkvrouw van de Wingerden, in het ochtendgloren, alleen:

Uw lange schaduw doorklieft de vlakke als een schip

en boven de olijfbomen Uw beide handen doodstil ineen

als een heilige duif die in zijn snavel draagt

een bundel licht, en de wereldweegschaal herstelt in nieuw evenwicht.

[vertaling W.J. Aerts]

Wat doe ik deze poëzie tekort door van *Romiosini* en van *I kira ton ampelion* slechts ééntwintigste te citeren! Maar het gaat om een indruk². Ik heb mij zeer beperkt, en zal mij ook verder zeer beperken, in pogingen tot exegese. Om te beginnen spreken de rijkdom en schoonheid van deze poëzie voor zich, *moeten* voor zich spreken, moeten aanspreken, anders is de waarde aan poëzie in het geding. Tevens weet ik bij lange na niet alles wat ik hier citeer te duiden. Het is zelfs de vraag of men dat überhaupt moet proberen: in bepaalde gedichten is niet alles in voetnoten te vragen; Ritsos:

²Voor wie de ook andere negentien twintigsten wil lezen: Griekse teksten van *Romiosini* en *I kira* zijn makkelijk te bekomen; Nederlandse vertalingen zijn er ook: *Romiosini*, door Hilde de Bruyn, Cahiers van de Lantaarn nr. 13, Leiden 1992 (non vidi) en *I kira*, door W.J. Aerts, Obolos deel 1, Groningen 1989 (een dubbeltekst, waaruit hierboven geciteerd werd).

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΕΞΗΓΗΣΗ

Εἶναι ὀρισμένοι στίχοι - κάποτε ὀλόκληρα ποιήματα - πού μήτε ἐγὼ δὲν ξέρω τί σημαίνουν. Αὐτὸ πού δὲν ξέρω ἀκόμη μὲ κρατάει. Κ' ἐσὺ ἔχεις δίκιο νὰ ρωτᾷς. Μὴ μὲ ρωτᾷς. Δὲν ξέρω σοῦ λέω.

Δυὸ παράλληλα φῶτα
ἀπ' τὸ ἴδιο κέντρο. Ὁ ἦχος τοῦ νεροῦ
πού πέφτει, τὸ χειμῶνα, ἀπ' τὸ ξεχειλισμένο λούκι
ἢ ὁ ἦχος μιᾶς σταγόνας καθὼς πέφτει
ἀπὸνα τριαντάφυλλο στὸν ποτισμένο κῆπο
ἀργὰ - ἀργὰ ἕνα ἀνοιξιὰτικο ἀπόβραδο
σὰν τὸ λυγμὸ ἐνὸς πουλιού. Δὲν ξέρω
τί σημαίνει αὐτὸς ὁ ἦχος· ὥστόσο ἐγὼ τὸν παραδέχομαι.
Τ' ἄλλα πού ξέρω στὰ ἐξηγῶ. Δὲν τὸ ἀμελῶ.
"Ὅμως κι αὐτὰ προσθέτουν στὴ ζωὴ μας. Κοιτοῦσα,
ὄπως κοιμότανε, τὸ γονατὸ της νὰ γωνιάζει τὸ σεντόνι -
Δὲν εἶταν μόνο ἔρωτας. Αὐτὴ ἡ γωνία
εἶταν ἡ κορυφογραμμὴ τῆς τρυφερότητας, καὶ τὸ ἄρωμα
τοῦ σεντονιοῦ, τῆς ἀάστρας καὶ τῆς ἄνοιξης συμπλήρωναν
ἐκεῖνο τὸ ἀνεξήγητο πού ζητήσα, ἄσκοπα καὶ πάλι, νὰ στὸ ἐξηγήσω.

Noodzakelijke verklaring

Er zijn bepaalde verzen, soms hele gedichten, waarvan zelfs ik niet weet wat ze betekenen. Wat ik niet weet dat houdt mij nog vast. Je had gelijk het me te vragen. Maar vraag het mij niet. Ik weet het niet, zeg ik je.

Twee parallelle lichten
vanuit hetzelfde centrum. Het geluid van water
dat druipet, in de winter, uit een overlopende afvoer
of het geluid van een druppel zoals die valt
van een roos in een bewaterde tuin
langzaam, langzaam, op een lenteavond
als de snik van een vogel. Ik weet niet

wat dit geluid betekent, toch erken ik het.
Ik heb wat ik verder weet aan je uitgelegd. Ik heb dat niet verzuimd.
Maar ook die andere dingen dragen bij aan ons leven. Ik zou opmerken,
hoe, wanneer zij sliep, haar knie een hoek vormde in het laken
Dat was niet alleen een kwestie van liefde. Die hoek
was een bergkam van tederheid, en de geur
van het laken, van reinheid, en van de lente komen nog bij
het onverklaarbare dat ik, alweer vruchteloos, aan je probeerde uit te leggen.

[uit de bundel ΑΣΚΗΣΕΙΣ, 1950-1960]

Ik keer terug naar de thematiek van *Romiosini* en *I kira ton ampelion*, en
voeg nog twee complete, kortere gedichten toe, die inhoudelijk aansluiten bij
het voorgaande:

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΡΑΓΩΓΕΙΣ

Ἄργά, κατὰ τὸ μεσημέρι, ὅταν πουλήσουν στὸ καζάρι
τὰ προϊόντα τους - λαχανικά, σταφύλια, ἀχλάδια -
γυρίζουν μὲ τὰ κάρα τους ἀπ' τὸν παραθαλάσσιο δρόμο
πρὸς τὰ μικρά τους κτήματα, τὰ μακρινά,
κάθιδροι, αὐτοὶ καὶ τ' ἄλογά τους,
μὲ τὰ χαρτονομίσματα δεμένα στὸ μαντήλι τους
καὶ μὲ τὰ κέρματα νὰ κουδουνίζουνε στὶς τσέκες τους,
ἀνόητοι, τσακισμένοι, σχεδὸν ἄγριοι,
μὲ τὸ θυμὸ μιᾶς ἄγνωστης ἀγροπορίας κι ἀδικίας,
μὲ τὰ τσουλούφια τῶν σκληρῶν μαλλιών τους ὅλο σκόνη καὶ ἴδρωτα
χτισμένα κάτω ἀπ' τὸ κασκέτο τους.

Ὅμως, σὰν στρίψουνε τὴ δημοσιά, σὰν ἀνταμώνουν
τὴν πρώτη ἐρημικὴ ἀμμουδιά, ξεζεύουν τ' ἄλογά τους,
γδόνονται βιαστικά, πετοῦν τὰ ρούχα τους στὶς πέτρες
καὶ μπαίνουνε στὴ θάλασσα νὰ πλύνουν τ' ἄλογά τους.

Καὶ τότε, μουσκεμένοι, ὀλόγυμνοι κι ὀλόχρυσοι, ἄνθρωποι κι ἄλογα,
ἀστράφτουν μὲς στὸν ἥλιο μὲ μιὰ ὑψηλὴν εὐγένεια
ἐργατικοὶ καὶ παντοδύναμοι, σάμπως νὰ βγῆκαν
μὲς ἀπὸ τοὺς πανάρχαιους μύθους. Ὁ μικρότερος καταγωγῆς,
μόλις 18 χρονῶ, στίλβοντας ὅλος μὲς στὸ μεσημέρι,
γυμνός, καβάλλα στ' ἄλογό του, κάλπασε πέρα στὴ θάλασσα,
ἐνῶ ἓνα σύννεφο λευκὸ σημάδευε τὸν ἴσκιο του μὲς στὸ γαλάζιο.

Καὶ στὴν ἀκρογιαλιά, τὰ κάρτα, ὀλόχρυστα κι αὐτά,
ἔλαμπαν μὲς στὶς κυκλικὲς ἀνταύγειες τῶν τροχῶν τους
σὰν ἐνδοξα ἄρματα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ἀγῶνες
ποὺ ἐδῶ σταμάτησαν καὶ ποὺ ἀπὸ δῶ καὶ πάλι θὰ ξανάρχιζαν.

Griekse wagenmenners

Langzaam, rond het middaguur, na verkoop op de markt
van hun waren —groenten, druiven, peren—
keren ze terug met hun wagens langs de kustweg
naar hun kleine, verre velden,
badend in het zweet, zij en hun paarden,
met het papiergeld in hun doek geknoopt,
en met het muntgeld rinkelend in hun zak,
dwaas, doodmoe, bijna uitzinnig
van woede over een onbekend oponthoud en een onbillijkheid,
met de lokken van hun stugge haar, een en al stof en zweet,
verklit onder hun petten.
Maar, wanneer zij van de weg afslaan, wanneer zij aankomen
op het eerst verlaten strand, spannen ze hun paarden uit,
ontkleden zich haastig, werpen hun kleren op de rotsen
en gaan de zee in om hun paarden te wassen.
En dan, kletsnat, geheel naakt, geheel goud, glinsteren
mannen en paarden in de zon, met een hoge adel,
vol kracht en almacht, alsof zij uit oeroude mythen
zijn gestapt. De jongste wagenmenner,
net achttien, van top tot teen glanzend in het middaguur,
naakt, te paard gezeten, galoppeerde verder de zee in,
terwijl een witte wolk zijn schaduw markeerde in het blauw.

En op het strand stonden de wagens, ook geheel goud,
te schitteren in de ronde weerschijn van hun wielen,
zoals de befaamde wagens in de oud-Griekse wagenrennen,
die hier stopten, en van hier weer opnieuw zullen vertrekken.

[uit de bundel ΑΣΚΗΣΕΙΣ, 1950-1960]

Wie de gedichten van de vorst der Griekse poëten, Kavafis, kent, zal mogelijk menen iets van Kavafis te proeven in de nuchtere, constaterende toon van dit gedicht, met de wending naar de Oudheid, die ons van het alledaagse in het buitengewone doet belanden, overigens zonder dat de toon wezenlijk veranderd. Dat gevoel hoeft in algemene zin zeker niet onjuist te zijn: Ritsos bewonderde Kavafis, en heeft ook in gedichten aan die bewondering uitdrukking gegeven. Wie Kavafis' poëzie niet kent, weet niet waar ik het over heb: geduld, ook Kavafis zal nog aan bod komen. Nu een tweede kort gedicht met een veel lichtere toets, zonder enige expliciete verwijzing naar de historie, maar voor mij toch een voortzetting van, of beter, aanvulling op de werken die we hiervoor lazen:

Τό φῶς ἦταν μεγάλο
τά βουνά γαλάζια
στό δρόμο περνοῦσαν γυναῖκες
με μεγάλα ταξιά
ἢ μέ καινούργιες καρέκλες
ἡ μιὰ σταμάτησε στήν ἐκκλησία
ἄφησε τό ταξί της στά σκαλιά
καί χτενίστηκε

La lumière était vaste
les montagnes bleues
sur la route passaient des femmes
avec des grands plateaux
ou des chaises neuves
l'une fit halte à l'église
posa son plateau sur une marche
et se mit à se peigner

[uit: ΣΤΙΓΜΟΓΡΑΦΙΑ/EN POINTILLÉ, 1985, een dubbeltekst met een Griekse tekst in Ritsos' kalligrafie en een Franse vertaling van de hand van Gérard Pierrat]

Ritsos' oeuvre bevat vele van deze kleine vignettes, waarin een klein stukje Grieks leven als in een paar film shots (inzoomend van landschap naar vrouwen, naar één vrouw, naar haar handen) gevangen wordt. Neem een reeks van deze beelden bijeen en je hebt een visie. Als afsluiting van de reeks geciteerde gedichten nu een proeve van Ritsos' proza, en wel uit *Issos na' ne ki etsi*, 1985, vervolgens gebundeld in *Ikonostassio anonimon ajion*. Bij ontstentenis van een Griekse tekst vertaal ik hier uit de Duitse vertaling, *Ikonenwand anonymer Heiligen*, van de hand van Thomas Nicolaou, Berlijn 1987:

[we vallen midden in een monologue intérieur van de schrijver gezeten voor het blad papier:] Maar nu schiet mij niets te binnen, weet ik niets, ik ben een echte domkop, een nar met een helm, en dat bevalt me wel, dat ik een nar ben, een nar met een helm, en ik zie mijzelf met zo'n ding op mijn hoofd, een Kolokotronis, nee, beter een Achilles (dat lijkt mij beter te staan, zo wil ik het), ik heb ook zijn schild met duizenden scènes en afbeeldingen. Strijders, goden, paarden, twee honden, de bliksem, de zon, de tweewielige wagen, op het balkon zitten Phani en Thodoroula en Artemis (ik heb dit schild gesmeed, niet de kreupele Hephaistos). Ik, jawel, want ook nu, nu dat ik een aanloop neem en regel na regel opschrijf, terwijl ik niets weet (en misschien daarom), niet wat ik het eerste zeggen moet, verdringen een massa dingen, landschappen, mensen, wolken zich om mijn papier, enkele smekend, andere eisend. Ze verlangen, dat ik een plekje voor ze maak, zodat ze adem kunnen halen (neem ook mij erbij, oom). Zelfs de kreupele stoel van tante Stathoula (niet de kreupele Mario), die moet ik in het centrum plaatsen, op een ereplaats, want het zou de oude troon van Konstantinos Palailogos zijn (is hij dat misschien werkelijk? Maar gegarandeerd). (...) Al deze dingen willen hun gezicht op mijn slapende papier, in de grote horizontale spiegel zien, myriaden gezichten, ze vinden geen plekje, verdringen elkaar, hier een haarknot, daar een oor, twee neusgaten, een kin, borsten, knieën, vingers, penissen, de beharing van een venusberg, een armband vol robijnen, de spiegel is vol, loopt over, ze blijven buiten de lijst, worden

boos, dringen, haasten, willen zien, gezien worden. Het papier knarst als een deur in zijn hengsels (...), de museumdeur gaat open, naakte beelden, positief en negatief, sommige willen je, sommige wijzen je af, Ariostos en Hermes bevredigen elkaar, Telis bevredigt op de tegelvloer een grootborstige Aphrodite, Alekos houdt een marmeren baby in zijn armen, Apollo opent zijn stenen lippen, hij gaat zingen, voor mij zingen! Hij zingt, ik luister (komt het uit de radio? Uit de bar beneden?), ik hoor toe, wat mooi, mijn god...

Welriekend citroentje
welriekend citroentje
uit de frisse tuin
geur niet zo sterk
geur niet zo sterk
anders kom ik nog te laat
na het vallen van de nacht

Ik zing mee. Ook een klarinet is te horen. Chalkias speelt. Lang leve Chalkias! Jij duivelskerel! De wereld geurt zo geweldig, dat ik nog te laat kom, na het vallen van de nacht. Het is al laat. Het is nacht. Ik heb mijzelf met sterren gevuld. Ook al is er voor hen geen plaats op mijn papieren. Ik heb plaats voor ze. Ai, ai, ai...

[Uit het hoofdstuk 'Lemonaki mirodato']

Hetzelfde thema: Griekenland in al zijn volheid, met verleden en heden in een zeer innig contact. Wederom Kolokotronis, wederom Achilles' schild... Griekse goden en Griekse mensen: de namen die genoemd worden zijn personen die elders in het boek een rol spelen. En dan Apollo, die door Chalkias op klarinet begeleid het gezang van het *lemonaki mirodato* aanheft, een lied overgenomen door de ik-figuur, Ritsos, die uit volle borst zingt

tezamen met de kapitein van het schip uit Monemvasia, en de Egeïsche zee zingt mee. Beelden die mij althans bijblijven, zo fris, zo spannend als ze zijn. De prozatekst is overigens een tekst met een invalshoek die wat afwijkt van de eerder geciteerde poëzie: het gaat hier immers ook expliciet over het schrijven zelf. Dat is interessant: het schild van Achilles (alleen dit keer niet door Hephaistos gemaakt!), het papier als een overvolle horizontale spiegel, het schijnt mij toe dat Ritsos hier over zichzelf spreekt op een manier die sterk doet denken aan mijn overwegingen over de aard van zijn werk in mijn vorige bijdrage, al is Ritsos dan heel veel welsprekender. Ritsos zat niet om stof verlegen, eerder wist hij niet hoe hij alles dat aan de beurt moest komen én wilde komen een plekje kon geven. Bijgevolg heeft hij duizenden pagina's gevuld; bijgevolg zijn wij ook nog niet over Ritsos uitgepraat. Er zijn nog een aantal andere zijden van zijn werk die het verdienen met een enkel voorbeeld geïllustreerd te worden.

Frits Naerebout
(wordt vervolgd)

• Klassiek geba(bbe)l •

Een activiteit door de dispuuten georganiseerd om de integratie tussen recruten en oudgedienden te stimuleren — vorig jaar bleek het volleybal daartoe een geëigend instrument. Daarom kwam ook dit jaar een commissie, bestaande uit twee leden van elk dispuut, bijeen om een wervelend en enerverend evenement te organiseren. Gekozen werd voor een zaalvoetbaltoernooi op vrijdag 23 oktober in het Universitair Sportcentrum.

Op de bewuste dag waren de weergoden ons allen slecht gezind, want met bakken tegelijk stortte de regen omlaag en alle deelnemers kwamen dan ook rijkelijk druppelend de hal van het sportcentrum binnen. Eenieder kleepte zich vlot om en klokke negen uur vijftien floot een onervaren scheidsrechter af, nadat er getost was om de aftrap.

Het toernooi verliep volgens een beproefd recept. De drie volgende teams werden gevormd:

team 1: Ilja, Cécile, Albert, Rian, Ferdy, Jenke, Corinna, Clazinus.

team 2: Wouter, Annemarie K., Henri, Jan, Manon, Christiaan, Robert-Jan, Robert.

team 3: Bert, Loes, Steven, Judith N., Judith (verpleegkundige), Michiel L., Michel, Marc.

Elk team speelde twee keer tegen beide andere teams. Aldus vervloog de eerste anderhalf uur.

Terwijl ondergetekende dit sportief samenzijn vanaf de zijlijn aanschouwde, kwam bij hem de onvergetelijke sketch van Monty Python boven, de filosofenvoetbalwedstrijd, waarin beroemdheden als Platoon en Aristotelès zich aan deze edele balsport wagen. Toch moet gezegd worden dat de Leidse classici heel wat sportiever zijn dan die oude filosofen. Er werden immers fraaie hoogstandjes van voetbal afgeleverd. Er werd zelfs gefluisterd over de straatvoetbalcarrière van een enkeling.